

LEOŠ JANÁČEK

marija barbieri JENŮFA

Dugotrajni rad na "Jenůfi", koji je trajao od 1894. do 1903. godine, podudara se s razdobljem njegovog umjetničkog stasanja i životne sazrelosti. No, njegova kreativna moć bila je u neprestanom usponu, i u svojoj 74. godini bio je i kao čovjek, i kao umjetnik još uvijek u punoj snazi. Posljednje godine života skladao je dva remekdjela: sjajan "Drugi gudački kvartet" i operu "Iz mrtvog doma".

Poticaj za "Jenůfu" dala mu je drama Gabriele Preissove (1862.-1946.) "Její Pastorkyňa", praižvedena 1890. godine u Pragu. Našao je u njoj tri teme koje su ga zaokupile - ljubomoru, smrt djeteta, krivnju i pokajanje, te ljubavnu priču koja ih je obuhvatila. Njegova humanost, suosjećanje s čovjekovim slabostima, stradanjima i boli, vjera u moć opraštanja zatitrali su u doticaju s tim sižeom. Gabriela Preissová, Čehinja, došla je po udaji u Južnu Moravsku, koja je bitno zaostajala za sredinom u kojoj je odrasla. Seljački život je bio sve prije nego idiličan kakvim se prikazivao u romantičnim umjetničkim tvorbama toga doba. Preissová mu je pristupila vrlo iskreno i realistički. U svojem najpoznatijem djelu "Její Pastorkyňa" prihvatila se sadržaja, istodobno privlačnog i zabranjenog, nečega o čemu se ne govori - tabu teme. Crpeći iz dvaju stvarnih događaja - mladića koji je proparao obraz djevojci jer ga je odbila, i žene koja je usmrtila dijete svoje pastorke - spojila ih je i stvorila dva zanimljiva ženska lika Kostelničku (Crkvenjarku) i Jenůfu. Siromašna djevojka koja ubija svoje

izvanbračno dijete - što je pobuđivalo sažaljenje, ali ujedno zahtijevalo i neumitnu kaznu, redovito smrtnu - bila je uvijek "privlačna" tema; Goethe ju je uzvisio u veliku umjetnost svojom Margaretom u "Faustu". Ubojica neželjena djeteta redovito je bila majka koju je očekivala zaslužena kazna. A Preissová je počiniteljicom zločina učinila Crkvenjarku, ženu visoka kršćanskog morala koja je uz to bila ugledna osoba, i dala drami sretan kraj, što je tada pobudilo opće zgražanje.

Preissová je svoje protagonistice okružila karakterističnim likovima iz svojega novog okruženja i sve je pustila da govore svojim jezikom, koji se prilično razlikovao od književnog češkog. A i to je bio jedan od razloga zbog čega je Janáček i posegnuo za Preissovinim djelom: on, Moravac, želio je dati adekvatnu glazbu svojem moravskom narječju, želio je istaknuti narodno stvaralaštvo i na taj način pomoći afirmaciji češke misli u Moravskoj koja je, kao zasebna pokrajina u Austro-Ugarskoj monarhiji, bila nacionalno ugrožena i izložena germanizaciji. prozi.

Razloge dugom Janáčkovom radu na operi - devet godina, treba tražiti u njegovoj životnoj svakodnevicu. "Bio sam zborovođa i orguljaš, učitelj glazbe u Učiteljskoj školi, ravnatelj Orguljaške škole i dirigent na koncertima Češke besede... jednostavno nisam imao vremena za skladanje" - napisao je. A uz sve to još je i pomagao folkloristu Františku Bartošu (1837.-1906.) u skupljanju narodnih pjesama. Odbacio je prvotnu verziju prvoga čina, na kojemu je dugo radio, zatim je skladao njegovu definitivnu verziju, a nekoliko je godina prošlo dok nije završio ostala dva čina s kojima je bio gotov znatno brže. Otuda i stanovita stilska razlika između prvog i trećeg čina koji ulazi u vrhunce Janáčkova stvaranja.

Janáček je "Jenůfu" posvetio svojoj 21. godišnjoj kćeri Olgi koja je ležala na smrtnoj postelji u sobi blizu njegove, dok je on završavao operu. "Vezao bih 'Jenůfu' crnom vrpcom bolesti, tuge i patnje za mojom kćeri Olgom i sinom Vladimirom", napisao je i u njezin lijes položio partituru drugoga čina s Jenůfinom molitvom dodavši "...i još uvijek vjerujem". Ta čvrsta, nepokolebljiva vjera u život usprkos svim teškoćama i nedaćama koje su ga pratile još je jedna od Janáčkovih uporišnih vodilja kroz život.

Praizvedba *Její Pastorkyňe* bila je u Brnu 21. siječnja 1904. godine. Uspjeh je bio velik - opera je izvedena dvadesetak puta, ali se zadržala unutar lokalnih granica. Janáček je punih dvanaest godina čekao definitivnu potvrdu svoje skladateljske vrijednosti. Dogodilo se to tek 1916. godine nakon što je u njegov umjetnički život ušla je Gabriela Horvátová. Gabrijela Horvat, rođena u Varaždinu 1877. godine, u Prag je došla 1903. i do 1929. bila je velika prvakinja praškog Narodnog divadla. Zahvaljujući iznimnim glasovnim kvalitetama visokog dramskog *mezzo-soprana*, urođenom scenskom temperamentu i golemoj muzikalnosti ostvarila je repertoar od dvjestotinjak uloga, u kojemu istaknuto mjesto zauzimaju likovi iz opera čeških skladatelja. Nastupala je do 1947. godine, a umrla je 1967. godine u Pragu, gdje su je visoko cijenili. Nesumnjivo je jedna je od najvećih hrvatskih umjetnica operne scene.

Karel Kovařovic (1862.-1920.), skladatelj, dirigent i umjetnički ravnatelj praškog Narodnog divadla odbijao je "Jenůfu" uvrstiti u repertoar najvažnijeg češkog kazališta. Bila je to osveta jer se Janáček nepovoljno izrazio o jednoj njegovoj operi. Kovařovic je naposljetku popustio, a premijera opere u praškom Narodnom divadlu zbila se konačno 26. svibnja

1916. godine. Kovařovic je dirigirao, ali je prethodno izvršio neke zahvate u partituri, izbacio neke dijelove, često samo po koji takt, i djelomično reorkestrirao djelo. Takvu je partituru tiskala Universal Edition u Beču. "Jenůfa" je na praizvedbi postigla golem uspjeh zahvaljujući uvelike i Hrvatici Gabrijeli, koja je u češkoj nacionalnoj glazbenoj svijesti postala sinonim za Crkvenjarku-Kostelničku.

Ubrzo potom Janáčková je opera prokrčila sebi put i na velike svjetske scene. Za izvedbu u Bečkoj dvorskoj operi 16. veljače 1918. godine Max Brod je preveo libreto na njemački i naslovio ga "Jenůfa" i otada se preferira taj naslov opere. Naslovnu je ulogu pjevala slavna Maria Jeritza (1887.-1982.). Moravka, rođena u Brnu kao Mitzi Jedlička, Jeritza je zacijelo bila najautentičniji tumač naslovnog lika. Janáček je s tom izvedbom postao poznat i priznat i izvan granica svoje domovine i počeo je stjecati međunarodni ugled. Iste, 1918. godine Otto Klemperer je ravnao izvedbom opere u Kölnu, a njezina treća premijera bila je u Zagrebu već 29. lipnja 1920. godine u prijevodu Milutina Nehajeva, pod ravnanjem Milana Sacha u režiji Arnolda Flögla. Premijera opere 1924. godine u Berlinu pod ravnanjem Ericha Kleibera oduševila je skladatelja. Iste je godine "Jenůfa" izvedena i u Metropolitanu s Marijom Jeritzom. S vremenom je postala sastavni dio svjetskog opernog repertoara, a jedna od najvećih interpretkinja naslovnoga lika bila je naša Sena Jurinac. Ali trebalo je proći više od pola stoljeća od Janáčkovke smrti da bi 1981. godine konačno Charles Mackerras u Pariškoj operi izveo integralnu izvornu skladateljevu verzijom i potom je 1982. godine snimio u češkom originalu (DECCA 421 852-2).